

8-1-2018

THE PROSPECTS OF INNOVATIVE IMPROVING CORPORATE MANAGEMENT SYSTEM BASED ON MODERN INTERNATIONAL STANDARDS IN UZBEKISTAN

Z. Ashurov

Center for Privatization, Competition and Corporate Governance Development

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/interfinance>

Recommended Citation

Ashurov, Z. (2018) "THE PROSPECTS OF INNOVATIVE IMPROVING CORPORATE MANAGEMENT SYSTEM BASED ON MODERN INTERNATIONAL STANDARDS IN UZBEKISTAN," *International Finance and Accounting*: Vol. 2018 : Iss. 4 , Article 48.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/interfinance/vol2018/iss4/48>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in International Finance and Accounting by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

**Ашуров З.А. - Хусусийлаштириш,
рақобат ва корпоратив бошқарувни
ривожлантириш Маркази директори
Ўринбосари в.б.**

ЎЗБЕКИСТОНДА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВ ТИЗИМИНИ ЗАМОНАВИЙ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР АСОСИДА ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Ушбу мақолада Ўзбекистонда амалга оширилган ҳуқуқий, тартибга солувчи ва институционал тадбирлар натижасида шаклланган миллий корпоратив бошқарув тизими ўрганилган, унинг ички ва ташқи иштирокчилари белгиланган. Шунингдек, мамлакат иқтисодиётига хорижий инвестицияларни жалб қилиш ҳамда унинг рақобатбардошлигини ошириш жараёнларини қийинлаштирадиган корпоратив бошқарув соҳасидаги айрим муаммолар аниқланган. Ушбу муаммоларни ҳал этиш учун корпоратив бошқарув миллий тизимини замонавий халқаро стандартлар асосида инновацион ривожлантириш истиқболларини белгилаб берувчи асосий йўналишлар таклиф этилган.

Калит сўзлар: корпоратив бошқарув, миллий корпоратив бошқарув тизими, акциядорлик жамияти, корпоратив қонунчилик, корпоратив бошқарувнинг халқаро стандартлари, инновацион ривожланиш.

В данной статье изучена национальная система корпоративного управления, которая сформировалась в результате осуществления правовых, регуляторных и институциональных мероприятий в Узбекистане, определены ее внутренние и внешние участники. Также, выявлены некоторые проблемы в сфере корпоративного управления, затрудняющие процессы привлечения в экономику страны зарубежных инвесторов и повышения ее конкурентоспособности. Для решения данных проблем предложены основные направления, определяющие перспективы инновационного развития национальной системы корпоративного управления на основе современных международных стандартов.

Ключевые слова: корпоративное управление, национальная система корпоративного управления, акционерное общество, корпоративное законодательство, международные стандарты корпоративного управления, инновационное развитие.

This paper studies the national system of corporate governance which has been formed as a result of legal, regulatory and institutional measures implemented in Uzbekistan, specifies its internal and external participants. Also, there revealed some problems in the sphere of corporate governance which impede the processes of attracting foreign investment to the country's economy and raising its competitiveness. In order to solve these problems there proposed the main areas that specify the outlook for innovative development of national corporate governance system on the basis of modern international standards.

Keywords: corporate governance, national corporate governance system, joint-stock company, corporate legislation, international standards of corporate governance, innovative development.

Кириш

Ўзбекистонда корпоратив бошқарув тизимини ривожлантиришга оид ислохотлар, асосан, миллий корпоратив бошқарув тизимида замонавий корпоратив бошқарув услубларини жорий қилиш, акциядорлик жамиятлари фаолиятининг самарадорлигини тубдан ошириш, уларга хорижий инвестицияларни кенг жалб этиш, уларнинг очиклиги ва жозибадорлигини таъминлаш, корхоналарни стратегик бошқаришда акциядорлар ролини кучайтириш учун қулай шароитлар яратиш каби чора-тадбирларни амалга оширишга қаратилмоқда, корпоратив бошқарув тизимидаги тамойил ва ёндашувларни тубдан ўзгартириш, унга бозор иқтисодиётига хос бўлган ҳақиқий тусни бериш борасида катта ишлар амалга оширилмоқда.

Жумладан, 2014 йилда янги таҳрирдаги “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуни [1] қабул қилинди, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 24 апрелдаги ПФ-4720-сонли “Акциядорлик жамиятларида замонавий корпоратив бошқарув услубларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони [2] билан “Корпоратив бошқарув тизимини тубдан такомиллаштириш бўйича чора-тадбирлар Дастури” тасдиқланди ҳамда унда белгиланган вазифалар ва чора-тадбирлар амалга оширилди, Корпоратив бошқарув кодекси [3] қабул қилиниб, унинг тавсиялари акциядорлик жамиятларининг фаолиятида жорий қилинди.

Мамлакатимиз тараққиётининг асосий дастури ҳисобланган “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”да [4] корпоратив бошқарувнинг замонавий стандарт ва усулларини жорий этиш иқтисодиётни кейинги йилларда ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишларидан бири сифатида белгиланган. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрдаги ПФ-5544-сонли Фармони [5] билан қабул қилинган “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш Стратегияси”да ҳам корпоратив ҳуқуқни ривожлантириш ва корпоратив бошқарувнинг замонавий тамойилларини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар белгиланиб, улар ҳозирда ҳаётга татбиқ этилмоқда.

Мазкур ҳукумат қарорлари асосида белгиланган вазифаларни самарали ҳал этиш йўллари аниқлаш бу борада муҳим изланишларни олиб боришни тақозо этади. Тадқиқотнинг асосий мақсади – мамлакатимизда корпоратив бошқарув тизимини ўрганиш, корпоратив бошқарув соҳасидаги муаммолар ва ҳал этилмаган масалаларни аниқлаш, ва шу асосда, миллий корпоратив бошқарув тизимини замонавий халқаро стандартлар асосида инновацион ривожлантириш истиқболларини белгилаш ҳисобланади.

Тадқиқотда корпоратив бошқарув тизими, унинг ички ва ташқи элементларини ўрганиш учун анализ ва синтез, тизимли ёндашув усуллари, миллий корпоратив бошқарув тизимидаги муаммоларни аниқлаш учун илмий мушоҳада усулидан, ҳамда миллий корпоратив бошқарув тизимини халқаро стандартлар асосида инновацион ривожлантириш истиқболларини белгилаш учун абстракт-мантикий усулдан фойдаланилди. Халқаро стандарт сифатида асосан G20/ИХТТ нинг корпоратив бошқарув тамойиллари танлаб олинди.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Жаҳонда корпоратив бошқарувни инновацион ривожлантириш масалалари Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (ИХТТ) нинг корпоратив бошқарувда мослашувчанлик ва мутаносилик мавзусига доир тадқиқотида [5] кенг ёритилган. Мазкур тадқиқотда таъкидланишича, ўзгарувчан бизнес секторини қўллаб-қувватлаш учун давлат томонидан амалга ошириладиган тартибга солиш чоралари бизнес юритишнинг янги ва инновацион амалиётларини ҳам инобатга олиши керак. Шунинг учун ИХТТ нинг корпоратив бошқарув тамойилларига мувофиқ, янги тажрибалар эгалланган ҳамда бизнес шароитлари ўзгарган пайтда корпоратив бошқарув тизимининг турли қоидалари қайта кўриб чиқилиши, ва зарур ҳолларда, уларга тузатишлар киритилиши лозим.

Таъкидлаш жоизки, мавзуга оид адабиётлар таҳлилини ўтказиш натижасида турли тадқиқотларда корпоратив бошқарув масалаларининг инновациялар билан ўзаро боғлиқлиги кўриб ўтилган. Жумладан, америкалик олимлар Н.Sarga, A.Subramanian ва K.Subramanian [6] шундай назарияни ишлаб чиқишганки, унда улар қандай қилиб корпоратив бошқарувнинг ички ва ташқи механизмлари инновацияларга таъсир этишини кўрсатишган. Улар ташқи корпоратив бошқарув механизмлари (мас. корпоратив назорат бозори) ички корпоратив бошқарув механизмлари (мас. менежерлик шартномалари) билан ўзаро боғлиқ ҳолда компанияда менежерлар томонидан инновацияларни ишлаб чиқиш даражасига таъсир этишини исботлашган. Бошқа бир америкалик олим Н.Shadab [7] ўз тадқиқотида инновация ва корпоратив бошқарувни ўрганишда бошқарув тузилмаси, акциядорлик капитали қиймати, ички назорат каби масалаларни, шунингдек, қандай қилиб АҚШ корпоратив қонунчилиги корпорацияларнинг инновацион фаолиятига таъсир этганлигини ўрганган.

Италиялик олим F.Bellos [8] ўзининг тадқиқотларида корпоратив бошқарув тизимида компаниянинг инновацион фаолияти шакллантириладиган уч асосий омилларни тавсифлаб чиқади: корпоратив мулкчилик, корпоратив молия ва меҳнат. У мамлакатдаги институционал муҳит, миллий корпоратив бошқарув тизимлари ва корпорацияларнинг инновацион фаолияти ўртасидаги боғлиқликни ўрганиб, шундай хулосага келадикки, келгусидаги тадқиқотлар кўпроқ турли корпоратив бошқарув даражалари ва уларнинг компания инновацион фаолиятига биргаликдаги таъсири ўртасидаги ўзаро алоқаларга қаратилган бўлиши лозим.

Бошқа бир гуруҳ олимларнинг тадқиқотлари корпоратив бошқарувнинг инновацион ривожланиш масалаларига бағишлаган. Жумладан, муаллиф М.О’Sullivan [9] нинг ишида корпоратив бошқарув учун инновацияларни қўллашни инобатга оладиган ташкилий назорат назарияси кўриб ўтилган. Унинг фикрича, инновациялар иқтисодиёти билан иш юритиш учун корпоратив бошқарув назарияси инновацион ресурслар тақсимотининг ташкилий ва стратегик даражаларига ўтиши керак.

Швейцариялик олим M.Hilb [10] ўзининг “Янги корпоратив бошқарув” номли китобида KISS-моделига асосланган корпоратив бошқарувга янги, интеграциялашган ёндашувни жорий этади. Унинг фикрича, мазкур ёндашув

корпоратив бошқарувдаги мавжуд муаммоларни аниқлашга ва уларни ечиш борасида тавсияларни ишлаб чиқишга имкон беради. Ушбу инновацион ёндашув асосида тадқиқотчи M.Razakov [11] Ўзбекистонда давлат иштирокидаги корхоналарни корпоратив бошқариш концепциясини таклиф қилади, ушбу концепцияни амалда қўллаш учун тўсиқлар ва муаммоларни таҳлил қилади ҳамда давлат иштирокидаги корхоналарда корпоратив бошқарувни ривожлантириш бўйича тавсияларни ишлаб чиқади.

Россиялик олимлар И.Белликов, В.Вербитский, А.Пономаревнинг [12] илмий ишлари корпоратив бошқарувни инновацион ривожлантириш орқали мамлакат иқтисодиётини модернизациялашга бағишланган. Уларнинг фикрича, яхши корпоратив бошқарув корхоналарни самарали бошқаришда ҳал қилувчи ролни ўйнайди, чунки у бошқарув ва технологик инновацияларнинг муваффақиятли амалга оширилишини белгилаб беради. Бошқа бир тадқиқотчи Р.Садыкова [13] ўзининг монографиясида корпоратив бошқарувни инновацион ривожланиш омили сифатида чуқур тадқиқ этган. Тадқиқотчи А.Воротников [14] корпоратив бошқарувда инновациялар мавзусини кўриб чиқиб, корпорацияларда самарали корпоратив бошқарув тизимини шакллантириш учун инновацион ёндашувга асосланган таклифларни берган. Муаллиф Л.Леванованинг [15] тадқиқотида акциядорларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларига, шунингдек, директорлар кенгаши аъзоларининг функцияларига нисбатан инновациялар кўриб ўтилган.

Ўзбекистонда корпоратив бошқарув тизимини замонавий халқаро стандартлар асосида инновацион ривожлантириш масалалари деярли ўрганилмаган. Шунинг учун ушбу мақола бу соҳадаги мавжуд адабиётларни тўлдиришга муайян даражада хизмат қилади.

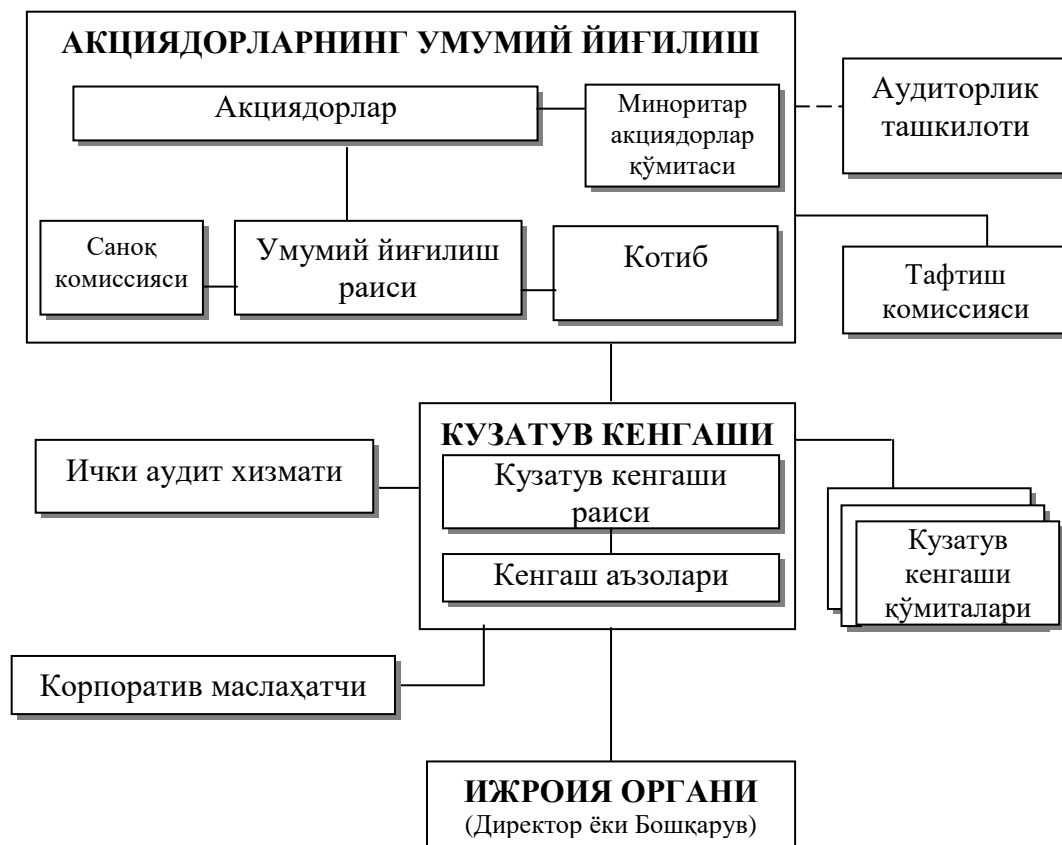
Таҳлил ва натижалар

Ўзбекистонда охириги йилларда амалга оширилган ҳуқуқий, тартибга солувчи ва институционал тадбирлар натижасида корпоратив бошқарувнинг ўзига хос тизими ҳам микродаражада, яъни корпоратив муносабатларнинг ички иштирокчиларини ўз ичига олган акциядорлик жамиятлари миқёсида¹ (1-расм), ҳам макродаражада, яъни корпоратив муносабатларнинг ташқи иштирокчиларини ўз ичига олган мамлакат миқёсида (2-расм) шаклланди.

Акциядорлик жамиятларида корпоратив бошқарув тизими миллий корпоратив қонунчиликка мувофиқ ҳамда халқаро амалиёт инобатга олинган ҳолда ривожланиб келди, ва ҳозирда у мамлакатимизда фаолият юритаётган барча акциядорлик жамиятларида намуна сифатида қўлланилиб келинмоқда. Бироқ, мамлакат миқёсидаги корпоратив бошқарувнинг макродаражадаги тизими, фикримизча, корпоратив бошқарувнинг ривожланишини тарғиб қилувчи ва кўмаклашувчи кўпроқ жамоат ташкилотларининг яратилишини талаб этади. Чунки, кўпгина хорижий мамлакатларда айнан ўз-ўзини тартибга солувчи, яъни нодавлат жамоат ташкилотлари ҳам корпоратив бошқарув

¹ Изох: Микродаражада акциядорлик жамиятлари миқёсидаги корпоратив бошқарув тизими баъзи манбаларда “корпоратив бошқарув тузилмаси” (ёки “корпоратив бошқарув структураси”) ҳам дейилади.

тизимини ривожланишида асосий ролни ўйнайди.

1-расм. Ўзбекистон акциядорлик жамиятларида корпоратив бошқарув тизими²

Шу билан бирга, миллий корпоратив бошқарув тизимини шаклланиши ва ривожланишининг муайян ижобий жараёнларига қарамасдан, корпоратив бошқарув соҳасида айрим муаммолар ва ҳал этилмаган масалалар тўпланиб қолмоқдаки, уларни ҳал этмасдан туриб, корпоратив бошқарув тизимини кейинги даврда ривожлантириш, қолаверса, хорижий инвестицияларни жалб қилиш, мамлакат рақобатбардошлигига эришиш жараёни қийинлашиши мумкин.

Бундай муаммолар ва ҳал этилмаган масалалар қаторига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- корхоналарни бошқаришда эскирган маъмурий-режали ёндашувлар сақланиб қолиниши оқибатида акциядорлик жамиятлари фаолиятида корпоратив бошқарув шартларини бажаришга ҳалиям расмийлик билан қаралмоқда;

- акциядорлик жамиятлари кузатув кенгашларининг фаолияти (айниқса, давлат иштироки бўлган акциядорлик жамиятларида), уларнинг корхона стратегик ривожлантиришдаги роли деярли сезилмайди, аксарият кузатув кенгашлари аъзолари етарли билим ва малакага эга эмас;

- устав капитали ва ҳажмига нисбатан ортиқча ва самарасиз талабларнинг

² Муаллиф ишланмаси.

мавжудлиги (мас. устав капитали энг кам миқдори 400 минг АҚШ долларига тенг суммадан кам бўлмаслиги, хорижий инвесторлар улуши камида 15% ни ташкил этиши кераклиги) акциядорлик жамиятлари ривожланишига тўсқинлик қилмоқда, уларнинг мулкчилик шаклини ўзгартиришга сабаб бўлмоқда;

- акциядорлик жамиятларида миноритар акциядорларнинг кўмитасини ташкил этиш ва унинг фаолиятини таъминлашнинг таъсирчан механизми йўқлиги туфайли у акциядорлар ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича ваколатларини тўла рўёбга чиқара олмаяпти;

- республика фонд бозори ва корпоратив бошқарув ўртасидаги узвий боғлиқлик йўқ, фонд биржасининг самарали корпоратив бошқарувни ривожлантириш, корпоратив бошқарув стандартларини тарғиб қилишдаги роли сезиларсиз;

- акциядорлик жамиятларининг инвестицион жозибадорлиги пастлиги туфайли уларнинг акция пакетларини, шу жумладан давлат улушларини сотишда хорижий инвесторларни жалб қилишнинг қийинлиги;

- акциядорлик жамиятларида самарали корпоратив бошқарувни амалга оширишда ахборот-коммуникация технологияси салоҳиятидан фойдаланиш даражаси жуда паст;

- Корпоратив бошқарув кодекси жуда жўн ишлаб чиқилган, унинг айрим тавсияларига риоя этишнинг механизмлари ва методик жиҳатлари таъминланмаган (масалан, кузатув кенгашининг кўмиталари қандай ташкил этилади, қанақа номдаги кўмиталар ташкил этилади, уларнинг вазифалари нималардан иборат бўлади, кузатув кенгашининг мустақил аъзолигига номзодлар қандай танланади ва сайланади, “comply or explain” (“риоя қил ёки тушунтир”) халқаро тамойилига риоя қилиш тавсияси қандай амалга оширилади ва ҳ.к.).

Бундан ташқари, 2015 йилда Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти томонидан янги таҳрирда тасдиқланган “G20/ИХТТ нинг корпоратив бошқарув тамойиллари” да келтирилган адолатлилик, жавобгарлик, шаффофлик ва ҳисобдорлик каби корпоратив бошқарувнинг халқаро эътироф этилган тамойиллари Ўзбекистон корпоратив қонунчилигида тўла-тўқис ҳали ўз аксини топгани йўқ.

Шунинг учун корпоратив бошқарув миллий тизимини инновацион ривожлантириш истиқболларини белгилаб берувчи қуйидаги асосий йўналишлар таклиф этилади:

- Ўзбекистонда узок муддатга мўлжалланган “Корпоратив бошқарув тизимини ривожлантириш концепцияси” ни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, унда корпоратив бошқарув соҳасидаги давлат сиёсатининг мақсади, вазифалари ва тамойиллари, шунингдек мазкур сиёсатни амалга ошириш механизмларини белгилаш;

2-расм. Ўзбекистон Республикасида корпоратив бошқарув тизими (макродаражада)³

³ Тадқиқотлар натижасида муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

- республикада корпоратив бошқарув ривожланишини тарғиб қилувчи ва кўмаклашувчи жамоат ташкилотларининг камлигини инобатга олиб, келгусида турли нодавлат нотижорат шаклдаги жамоат ташкилотларининг (мас. Ўзбекистон корпоратив бошқарув форуми, Кузатув кенгашининг мустақил аъзолари уюшмаси, Корпоратив директорлар уюшмаси, Корпоратив маслаҳатчилар жамияти, Институционал ва стратегик инвесторлар гильдияси, Ички аудиторлар уюшмаси ва ҳ.к.) яратилишига шароитлар яратиш;

- фонд бозори акциядорлик жамиятларида корпоратив муносабатлар самарали юргизилиши устидан назорат қилишнинг асосий механизмларидан бири эканлигини инобатга олиб, корпоратив бошқарув ва республика фонд бозори ўртасидаги узвий алоқани фонд биржасининг листинг механизми орқали таъминлаш, бунинг учун қуйидагиларни амалга ошириш:

- “Биржалар ва биржа фаолияти тўғрисида”ги Қонуннинг 15-моддасида келтирилган акцияларни биржа листингига қўйиш тартиб-таомиллари рўйхатига эмитентнинг корпоратив бошқарув тизимини баҳолаш борасидаги тартибни ҳам киритиш;

- “Тошкент” РФБ нинг листинг қоидаларига эмитентнинг Корпоратив бошқарув кодекси тавсияларига риоя этиш тўғрисидаги мажбуриятни қабул қилиш талабини назарда тутадиган ўзгартиришлар киритиш.

- республикада корпоратив бошқарувнинг халқаро тамойил ва стандартларини самарали жорий этиш мақсадида “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонунига қуйидаги ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш:

- АЖ ларни акциялари эркин сотиладиган ва сотилмайдиганларга ажратиш учун қонунчиликда “оммавий акциядорлик жамияти” деган тушунчани киритиш ҳамда бундай оммавий АЖ ларнинг асосий хусусиятларини (мас. АЖ да чекланмаган миқдорда акциядорларнинг борлиги, акцияларнинг бозорда эркин айланиши ва ҳ.к.) белгилаб қўйиш;

- Қонуннинг 10-моддасида кўзда тутилган АЖ устав капиталида чет эллик инвесторнинг улуши 15% дан кам бўлмаслиги тўғрисидаги талабни бекор қилиш;⁴

- Қонуннинг 17-моддасида АЖ устав капиталининг энг кам миқдорига қўйилган талабни 400 минг АҚШ долларидан 400 млн. сўмгача камайтириш;⁵

- АЖ ижроия органи томонидан акциядорларнинг навбатдан ташқари умумий йиғилишини чақириш ҳуқуқини таъминлаш учун Қонуннинг 65-моддасида акциядорларнинг навбатдан ташқари умумий йиғилиши ижроия органи раҳбаринининг ёзма талаби асосида ҳам ўтказилишини инобатга олиш;

⁴ Изох: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 13 июлдаги “Жаҳон банки ва Халқаро молия корпорациясининг “Бизнес юритиш” йиллик ҳисоботида Ўзбекистон Республикасининг рейтингини янада яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3852-сонли Қарорига мувофиқ акциядорлик жамиятида жамият устав капиталидаги улуши 15% дан кам бўлмаган чел эллик инвесторнинг мажбурий тарзда мавжуд бўлиши тўғрисидаги талабни бекор қилиш бўйича қонунчиликка ўзгартиришлар киритиш чора-тадбири белгиланган.

⁵ Изох: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 1 августдаги “Ўзбекистон Республикасида инвестиция муҳитини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5495-сонли Фармонида мувофиқ акциядорлик жамияти устав фондининг энг кам миқдорини 400 млн. сўмгача камайтириш бўйича қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш чора-тадбири белгиланган.

• миноритар акциядорлар қўмитаси фаолиятини самарали таъминлаш учун Қонуннинг 82-моддасида АЖ кузатув кенгаши таркибига камида битта миноритар акциядорлар қўмитаси вакилини (ёки унинг раисини) мажбурий тартибда киритиш тўғрисидаги нормани белгилаш;

• акциядорларнинг умумий йиғилишида шахсан иштирок эта олмайдиган акциядорлар учун электрон почта орқали (электрон рақамли имзо билан тасдиқланган ҳолда) овоз бериш имкониятини ҳуқуқий жиҳатдан таъминлаш учун Қонуннинг 70-моддасида “электрон овоз бериш бюллетени” тушунчасини киритиш ва ундан фойдаланиш имкониятини жорий этиш;

- АЖ, айниқса давлат иштирокидаги АЖ лар кузатув кенгашлари фаолияти самарадорлигини ҳамда уларнинг корхонани стратегик ривожлантиришдаги ролини ошириш мақсадида кузатув кенгаши мажлисларини расмиятчилик тусида эмас, балки ҳаққоний ўтказилишини таъминлаш, кузатув кенгаши аъзоларини 3 йилгача муддатда сайлаш амалиётини қонунчиликда жорий этиш, бошқа ташкилот ходими бўлган АЖ кузатув кенгаши аъзоси кузатув кенгаши мажлисларида иштирок этиши билан боғлиқ вазифаларни бажараётган вақтида шу ташкилотда унинг иш жойи, ўртача иш ҳақининг сақланиши бўйича кафолатларни беришни меҳнат қонунчилигида инобатга олиш;

- АЖ директорининг мунтазам фаолиятини таъминлаш ҳамда унинг ижобий натижаларини рағбатлантириш ва қўллаб-қувватлаш мақсадида, директорни сайлаш борасида қонунчилик доирасида шундай тартиб ўрнатиш лозимки, унда жамият директори фаолиятининг биринчи йилида бир йилга, ўзини раҳбар сифатида оқлаган ва молия-хўжалик натижалари ижобий бўлган тақдирда кейинги муддатда 3 йилга ва ундан кейинги муддатларда эса 5 йилга сайлаш амалиётини йўлга қўйиш;

- АЖ ларига хорижий инвестицияларни кенг жалб қилиш учун, авваламбор, уларнинг инвестицион жозибadorлигини ошириш чораларини кўриш, бунинг учун:

- ҳукумат даражасида корхоналар инвестицион жозибadorлигини баҳолашнинг методологиясини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш;
- тармоқлар ва корхоналар кесимида АЖ ларнинг инвестицион жозибadorлигини ошириш бўйича давлат дастурини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш;
- корхоналарнинг инвестицион жозибadorлигини баҳолаш натижалари тўғрисида ахборот бюллетенларини статистика органлари томонидан чоп этилишини таъминлаш;

- республика иқтисодиёти базавий тармоқларининг барқарорлигини таъминлаш ва саноат тармоқлари етакчи корхоналарини қўллаб-қувватлашда ягона сиёсатни олиб борадиган интеграциялашган корпоратив тузилмалар (холдинглар, хўжалик бирлашмалари ва ҳ.к.) фаолиятини янада такомиллаштириш ва ролини кучайтириш бўйича уларда корпоратив муносабатлар ва бошқарувнинг янги жиҳатларини ўрнатадиган меъёрий-ҳуқуқий базани ривожлантириш;

- АЖ ҳамда бошқа мулкчилик шаклидаги корхоналарнинг ижтимоий

йўналганлигини оширишга кўмаклашадиган ҳамда мамлакат ижтимоий, иқтисодий ва экологик барқарорлигини таъминлайдиган корпоратив ижтимоий масъулият тизимининг ҳуқуқий асосларини яратиш;

- Корпоратив бошқарув кодекси тавсияларига риоя этишнинг аниқ механизмлари ва методик жиҳатларини таъминлаш мақсадида амалий қўлланмалар, методик тавсияларни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш.

Шунингдек, миллий корпоратив бошқарув тизимини халқаро стандартлар (яъни G20/ИХТТ нинг корпоратив бошқарув тамойиллари) га яқинлаштириш ва такомиллаштириш учун, қуйидаги тадбирларни ҳам амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- акциядорларнинг мавжуд қонуний ҳуқуқларига қўшимча равишда қуйидаги ҳуқуқни, яъни АЖ раҳбарияти ва кузатув кенгаши аъзоларига нисбатан ҳуқуқий ва маъмурий ишларни қўзғатиш ҳуқуқини қонуний асосда жорий этиш, шунингдек, миноритар акциядорларнинг шикоятларини оқилona нархларда ва ортиқча кечикишларсиз кўриб чиқишнинг самарали ижро этувчи механизминини яратиш;

- ҳуқуқий тизимга шундай қоида жорий этиш лозимки, бунда АЖ раҳбарияти ва кузатув кенгаши аъзолари уларга нисбатан қўзғатилган суд жараёнлари суиистеъмол қилинишидан акциядорлар шикоятларида етарли далилларни текшириш орқали ҳимояланади, бунда АЖ раҳбарияти ва кузатув кенгаши аъзоларининг ҳаракатлари учун, шунингдек ахборотни ошкор этиш учун “хавфсиз ҳудудлар” (safe harbors)⁶ жорий этилади;

- акциядорларнинг умумий йиғилишда иштирок этишига сунъий тўсиқларни олиб ташлаш учун сиртдан электрон тарзда овоз бериш, шу жумладан умумий йиғилиш материалларини электрон тарзда тарқатиш ва овозларни ишончли тасдиқлаш тизимларидан фойдаланишни жорий этиш;

- кузатув кенгаши аъзолигига номзодларни бериш ва танлаш жараёнини такомиллаштириш, бунда кузатув кенгашига номзодларнинг тажрибаси ва малакаси тўғрисидаги ахборотни тўлиқ ва ўз вақтида ошкор қилиш лозимдир, натижада акциядорлар ҳар бир номзоднинг қобилияти ва мақбуллиги тўғрисида хабардор бўлади;

- институционал инвесторлар (инвестиция фондлари, суғурта компаниялари ва тижорат банклари) нинг корпоратив бошқарувдаги фаоллигини кучайтириш, бунда “Корпоратив ишончли бошқарув кодекси” (Stewardship Code) деб номланган ҳужжатни қабул қилиш, институционал инвесторлар ва АЖ лар ўртасидаги доимий мулоқотни рағбатлантириш, ишончнома орқали овоз бериш (proxy voting) тизимини ривожлантириш;

- кузатув кенгашига ходимлар, ишчи кенгашлар, касаба уюшмасининг вакиллиги механизминини, шунингдек халқаро амалиётда қўлланиладиган “Ходимларнинг акцияларга эгаллик қилиш режалари” (ESOP - Employee Stock Ownership Plan⁷) ни амалга ошириш орқали АЖ меҳнат жамоасини корпоратив

⁶ Изоҳ: Хавфсиз ҳудудлар (ингл. safe harbors) - бирон-бир корпоратив ҳаракатни амалга ошириш учун бериладиган вақт оралиғи.

⁷ Изоҳ: ESOP (Employee Stock Ownership Plan) - АЖ ходимларининг акцияларга эгаллик қилиш режаси бўлиб, унга мувофиқ, корхона фойдадан ажратмалар ҳисобидан ёки қарз маблағлари ҳисобидан махсус фондни ташкил этади, бу фонд маблағлари ҳисобидан эса корхонанинг давлатга тегишли акциялари тўлиқ ёки бир қисми сотиб

бошқарувда иштирок этиш механизмини ривожлантириш;

- шундай механизмни яратиш лозимки, унга мувофиқ АЖ иқтисодий ночор аҳволга келганда банкротлик қонунчилиги асосида кузатув кенгаши аъзоларига корпоратив бошқарувда муҳим роль ўйнаши мумкин бўлган кредиторларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш мажбурияти юкланади;

- шундай амалиётни йўлга қўйиш лозимки, унга мувофиқ АЖ ўзининг корпоратив бошқарув амалиёти бўйича ҳисоботни мунтазам равишда чоп этади, ва унда қонун бўйича ошкор этилиши лозим бўлган ахборотдан ташқари, кузатув кенгаши аъзолари ва раҳбариятга бериладиган мукофотлар, кузатув кенгаши аъзоларининг малакаси ва улар билан аффилиланган бошқа АЖ лар, прогноз қилинадиган риск омиллари, ишловчилар ва манфаатдор шахслар борасидаги масалалар тўғрисидаги ахборотни ошкор этади;

- кузатув кенгаши аъзолари ўз вазифаларини аниқ ва талабчанлик билан олиб боришлари, уларнинг юқори хулқ-атвор стандартларига риоя қилиб фаолият кўрсатишлари, раҳбариятни назорат қилишда ва манфаатдор томонларнинг манфаатларини инобатга олишда юқори хулқ ва профессионал стандартларни қўллашлари учун АЖ ларда Корпоратив хулқ ва одоб-ахлоқ кодексларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш;

- қонунчиликда ёки Корпоратив бошқарув кодексида кузатув кенгашининг ваколатларига қўшимча тарзда қўйидаги вазифаларни ҳам киритиш: АЖ нинг рискларни бошқариш тизимини ишлаб чиқиш ва назорат қилиш; АЖ директори ва унинг ўринбосарлари, кузатув кенгаши аъзоси лавозимларига ворисликни режалаштириш; АЖ ижроия органи ва кузатув кенгаши аъзоларини мукофотлаш сиёсатини ишлаб чиқиш ва ошкор қилиш; ахборотни ошкор этиш ва уни тақдим этиш жараёнини назорат қилиш.

Хулоса

Юқорида берилган корпоратив бошқарув миллий тизимини халқаро стандартлар асосида инновацион ривожлантириш истиқболларини белгилаб берувчи таклиф ва тавсияларни амалда қўллаш Ўзбекистон корпоратив бошқарув тизимининг ҳуқуқий, тартибга солувчи ва институционал асосларини такомиллаштиришга хизмат қилади, бу эса акциядорлик жамиятларининг фаолияти самарадорлиги ва шаффофлигини оширади, акциядорлар ва бошқа манфаатдор томонларнинг корпоратив бошқарувдаги ролини кучайтиради, ва пировардида, мамлакатнинг барқарор иқтисодий ўсишига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуни. // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси (www.lex.uz).

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 24 апрелдаги ПФ-

олинади, ва кейинчалик, улар мазкур корхона ходимлари орасида аста-секин (бир неча йил мобайнида) тақсимланиб борилади. Ушбу усулнинг афзаллиги шундаки, янги акциялар чиқарилмайди ва шунинг учун капиталнинг тарқалиб кетиши содир бўлмайди.

4720-сонли “Акциядорлик жамиятларида замонавий корпоратив бошқарув услубларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси (www.lex.uz).

3. Корпоратив бошқарув кодекси. // “Халқ сўзи”, 2016 йил 11 март.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони. // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси (www.lex.uz).

5. OECD. Flexibility and Proportionality in Corporate Governance, OECD Publishing, Paris, 2018.

6. Sarga H., Subramanian A. and Subramanian K.V. Corporate Governance and Innovation: Theory and Evidence. Journal of Financial and Quantitative Analysis, 2014, vol.49, issue 4, pp. 957-1003.

7. Shadab H.B. Innovation and Corporate Governance: The Impact of Sarbanes-Oxley. U. Pa. Journal of Business and Employment Law, 2008, vol.10:4, pp. 955-1008.

8. Belloc F. Corporate Governance and Innovation: A Survey. Journal of Economic Surveys, 2012, vol.26, issue 5. pp. 835-864.

9. Belikov I., Verbitskiy V., Ponomarev A. Modernization: Corporate Governance and Innovation. Economic Reform Feature Service, Center for International Private Enterprise, 2011.

10. Hilb M. New Corporate Governance: Successful Board Management Tools. Springer, 3-edition, Berlin, 2008.

11. Razakov M. Corporate Governance of State-Owned Enterprises in Uzbekistan. Dissertation of the University of St. Gallen Graduate School of Management, Economics, Law, Social Sciences and International Affairs to obtain the title of Doctor of Philosophy in Management, 2015.

12. O’Sullivan M. The Innovative Enterprise and Corporate Governance. Cambridge Journal of Economics, 2000, vol. 24, issue 4, pp. 393-416.

13. Садыкова Р.Ш. Корпоративное управление как фактор инновационного развития. – Казань: Изд-во Казанского государственного аграрного университета, 2010. – 595 с.

14. Воротников А.Е. Инновации в корпоративном управлении. // Сборник тезисов докладов молодых конгресса молодых ученых. Электронное издание. – СПб: Университет ИТМО, 2015.

15. Леванова Л.Н. Инновации в корпоративном управлении в России. // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Экономика. Управление. Право. – Саратов: Саратовский национальный исследовательский государственный университет им. Н.Г.Чернышевского, 2015. - №15 (4). – С. 405-411.